

DAVORIN VOLAVŠEK:

Slovenske copernice in zamorski čarovniki.

brali smo se na vaški trati mi mladi junaki in junakinje v dobi 4—6 let. Hrušč in trušč je v trenutku prekinil prestrašen vzklik sosedovega Jurčka: »Copernica gre!« Ozrli smo se proti stezi, kamor je plašno gledal Jurček. Po njej je počasi korakala sključena, stara ženica s sloko palico v eni, z umazanim cekarjem na drugi roki. Razpršili smo se na vse strani kakor piščeta, če pade med nje krvoločni jastreb, v trenutku je bila vaška trata prazna.

Odkod ta strah pred ubogo starko, ki se je včasih komaj ubranila sosedovemu petelinu, kateremu ni ugajal njen pisani cekar. Beračila je od hiše do hiše in milo prosila Boga, da jo reši bednega pozemskega potovanja. In te uboge reve smo se bali mi, junaki?!

Nič čudnega ni bilo na tem. Pred besedo »copernica« (čarovnica) smo imeli hujši strah nego pred najvitkejšo leskovko, s katero smo se včasih nehote seznanili. »Če ne boš vsega pojedel, pride po tebe copernica,« je zagrozila mati, ko je videla, da se mi upira visoko naloženi kup mlečne kaše. In v nekoliko minutah je bila skledica prazna.

Utrujen od solnca in skakanja sem se vračal od igre. Postalo mi je nenadoma slabo. »Gotovo ga je uročila ta vražja baba« je jezno vzkliknila mati in odhitela v kuhinjo »topit uroke«. Vrgla je nekaj še žarečih ogljev v skledico vode, mi umila s to vodo rosno čelo ter me prisilila k par požirkom. V dveh urah sem bil zopet zdrav, ker sem se odpočil, a mati je bila trdno prepričana, da so me ozdravili edino le njeni »uroki«.

Zbolel je prašič, krava ni dala mleka, vino-grad je pobila toča, in sploh, naj se je zgodila katerakoli nesreča, vsega so bile krive te nesrečne copernice. In kdo so bile te copernice, katerih se nismo bali samo mi otroci, temveč so imeli pred njimi precejšen strah tudi odrasli? Uboge, stare ženice, ki so za košček kruha in požirek žganja hodile čuvat k mrličem, nabirale razna zdravilna zelišča, gobe in jagode ter v sili tudi beračile. Niso se bali ženic samih, temveč le njihovih tajnih moči, katere so jim pripisovali. Dajali so jim darov, a navadno ne iz usmiljenja, ampak iz strahu, da jim ne začarajo. Sreča za nje, da jih je ščitil zakon, drugače bi se jim bilo mnogokrat slabo godilo, saj ni še prav posebno dolgo, da je izdihnila zadnja nesrečna žrtev kot copernica na goreči grmadi.

Današnja doba je že precej pomedla s copernicami in drugimi vražami, a vedno boš še našel dovolj starih ženic in celo mož, katerih ne boš mogel prepričati, da ni copernic in da jih nikdar ni bilo.

Mnogo slabše je v tem oziru pri narodih na nizki kulturni stopnji, kakor na primer pri afriških črncih ali zamorcih.

Tudi zamorci razumejo pod čarovniki in čarovnicami človeška bitja, ki so oblagodarjena z neko nadnaravno močjo in morejo človeku škodovati ali

pa tudi preprečiti, oziroma omiliti vpliv začaranja, vendar pa obstoji neka razlika, ker temelji zamorsko čarovništvo v njihovi veri.

Vera zamorcev je precej nejasna, kolikor moremo sklepati iz njihovih primeroma maloštevilnih bajk o bogovih. Zaman boš vprašal zamorca, kako si on predočuje svoje bogove? Ne mislim naštevati teh bajk, omeniti hočem le velezanimivo bajko o ustvaritvi — človeka. Po ustvaritvi neba in zemlje je bog ustvaril najprej zamorski par, potem šele belokožca. Nato je vrغل na zemljo dva različno velika jerbasa. Črnca sta takoj planila nad večji jerbas, v katerem sta našla motiko, pavoljo za mreže, lok in puščico ter zlati prah. V malem jerbasu, ki sta ga dobila belokožca, se je nahajala samo knjiga. Pridno so prebirali belokožci knjigo in postali toliko razumni, da so v vsem nadvladali zamorce. Ker so jih ti zaradi tega preganjali, je spustil bog na zemljo dolgo vrv, po kateri so pobegnili belokožci čez morje.

Kakor smo že omenili, imajo zamorci zelo nejasne pojme o svojih bogovih. Mnogo bližje nego bogovi so jim duše ali duhovi umrlih. Najstarejša vera nekulturnih narodov je bila torej kult ali češčenje duhov umrlih prednikov. Pred temi duhovi, ki so lahko dobri ali zli, imajo zamorci kakor tudi sploh nekulturni narodi nepopisen strah. Da pomirijo duhove, so jim svoje dni žrtvovali na grobovih ljudi, dandanes pa živali.

Duhove si predočujejo s tako zvanimi »fetiši«. Fetiši so bili prvotno stebriči ali kamni, ki so jih postavljali na grobovih. Polagoma so dobili človeško podobo v obliki nizkih, surovo iz lesa izrezljanih kipcev. Kot fetiši pa služijo tudi drugi, najrazličnejši predmeti, kakor kosi sukna, rogovi, korenine, celo kroglice iz živalskega blata itd. Fetiši služijo zamorcem kot čarovne svetinje, ki jih varujejo pred različnimi nesrečami. Ta ali oni, drugače popolnoma nagi zamorec, je s fetiši kar preobložen. Nam se to čudno zdi, ker pozabimo, da imajo tudi kulturni narodi svoje čarovne amulete, kakor svetinjice, prstane, razne vratne obeske z lasmi ljubljenih oseb itd., ki jim pripisujejo čarovno moč.

Zamorske fetişe lahko vidimo povsod v zamorskih kočah, ob poteh, v gozdovih, na polju, na drevesih, posebno pa na grobovih in v kočah, ki jih zgrade nalašč v ta namen, navadno nad grobovi.

Pod fetišem razumemo duha, ki se je preselil v ta ali oni predmet in pa dotični predmet sam. Fetiši varujejo sicer že sami ob sebi človeka pred nesrečami, toda njihovo moč morejo, seveda po nazorih lahkovernih zamorcev, v polni meri izrabiti le svečeniki-čarovniki, katere si je ta ali oni fetiš izbral za svoje nositelje.

Oseba, moški ali ženska, v katero se je naselil kak fetiš, divja okrog kakor blazna ter odklanja vsako hrano in pijačo, dokler ne določi kak starejši svečenik fetiša, ki se je naselil v dotični osebi. Po triletnem pouku pri starejšem svečeniku, postane dotičnik sam svečenik-čarovnik in dobi moč prerokovanja in preprečenja raznih nesreč. Dočim podedujejo plemenski poglavarji to moč, je nimajo potomci svečenikov. Po čarovnikovi smrti se preseli fetiš v drugo osebo. Kakor se razlikujejo fetiši v fetişe višje in nižje vrste, prav tako sta različna tudi moč in ugled čarovnikov.

Pri nekaterih plemenih uživajo največji ugled kot čarovniki-svečeniki ljudje, ki so duševno bolni ali božjastni, ali pa obdarjeni z živahno, nenaravno domišljijo. V omenjenih bolezenskih pojavih vidi namreč navaden človek nekaj nenaravnega, tajinstvenega ali celo božanstvenega.

Delovanje čarovnikov je zelo raznovrstno: najvažnejši njihov posel je narejanje dežja. Zanimivo je, da poznajo narejevalce dežja le v krajih, kjer vlada večkrat suša. Čarovniki se navadno po daljšem opazovanju spoznajo nekoliko na vreme. Prebrisani so toliko, da se pripravljajo za svoj nastop toliko časa, dokler se jim ne zdi, da bo kmalu deževalo. Izgovarjajo se, da ni še ugoden čas za njihove čarovnije in da morajo najprej duhove pomiriti. Ko se zdi čarovniku, da je čas ugoden, nastopi v svojem popolnem ornatu. Na glavi ima pritrjene ogromne šope trave in perja. Čez obraz in prsi si je narisal široke bele črte, ali pa mu zakriva obraz ostudna lesena krinka. Okoli vratu in pasu ima obešene najrazličnejše predmete, kakor zvonce, rogove, živalske kože, kravje repe in drugo ropotijo. Med ropotanjem bobnov pleše in skače okrog kakor blazen ter s tulečim glasom zaklinja zle duhove, da se umaknejo in pripustijo deževati. Včasih nastopita v blaznem plesu skupno s čarovnikom tudi dve čarovnici. Mnogokrat so čarovniki pri svojem nastopu oblečeni od glave do peta v dolge plašče iz perja. Če je treba kakega hudobnega duha pregnati, pretvori se včasih čarovnik v hudiča z rogovi na glavi in z zvonci okrog pasu. Z ropotanjem in tuljenjem prežene po nazorih zamorcev hudobne duhove.

Nadaljnje naloge čarovnikov so odkriti tatu, povzročiti boleznih ali smrti in sploh vseh različnih nesreč. To se zgodi mnogokrat tudi s pomočjo božje sodbe. Kakor hitro je čarovnik določil namišljeno osebo, ki je z začaranjem povzročila smrt kake osebe, je dotična oseba že izgubljena. Umrlemu se mora odvzeti začaranje in za to je potrebna žrtev. Hočeš nočeš mora od čarovnika določena oseba piti strup, ali pa jo kratkomalo zadavijo na grobu umrlega. V tem se vidi ogromna moč čarovnikov.

Ni nobenega važnejšega dogodka, pri katerem ne bi sodelovali čarovniki. Pred vojno, pred lovom, pred sklepanjem trgovskih poslov, da celo v poročnih zadevah pokličejo čarovnike, da z žrtvami duhovom in z raznimi čarovniškimi komedijami doženejo, če je dobro, da se izvrši to, kar nameravajo.

Čarovniki sodelujejo tudi pri vseh verskih prireditvah, pri rojstvu, pri krstu, pri pogrebu itd. Oni določijo, kje in kedaj se naj pokoplje mrlič; tudi morejo celo preprečiti pogreb, kar znači visoko sramoto za rodbino umrlega. Če izjavijo čarovniki, da duhovi ne pripuste pogreba, ostane truplo nepokopano.

Čarovniki so obenem tudi zdravniki. Kakšnih zdravilnih metod se poslužujejo, vidimo iz zdravila, ki ga rabijo proti kačjemu piku. Kot najuspešnejše sredstvo jim služijo v tem primeru voda, v kateri se je kuhala čarovnikova kapa. Če bolnik vkljub čarovnikovemu zdravilu umrje, je bil začaran, ali pa so zli duhovi nasprotovali njegovemu ozdravljenju, a v nobenem primeru seveda ni kriv čarovnik.

Pri nekaterih plemenih vršijo čarovniške posle stare žene, pri drugih zopet mlade deklice.

Ogromen je vpliv čarovnikov, a obenem tudi skrajno pogubonosen. Brez čarovništva si sploh ne moremo predočevati življenja črncev, ono je glavna ovira razširjanja evropske kulture.

